

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE TANRI ALGISININ DİNİ YÖNELİM BİÇİMLERİ İLE İLİŞKİSİ

Emine ERDOĞAN

Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, anemon20@hotmail.com

Özet

Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin Tanrı algılarını ve dini yönelim biçimlerini ortaya koymak ve bu iki değişken arasındaki ilişkiyi incelemektir. Ayrıca, araştırma kapsamında Tanrı algısı (TA) ve dini yönelim puanlarının cinsiyet ve fakülte açısından değişip değişmediği de incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini 596 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak Tanrı Algısı Ölçeği ve Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği kullanılmıştır. Sonuçlar, üniversite öğrencilerinin Tanrı'yı sevgi yönelimli ve olumlu özellikleriyle algıladığını göstermektedir. Dini yönelim biçimleri içinde içsel dini yönelim biçimine ait puan en yüksek iken sorgulayıcı dini yönelim biçimine ait puan en düşük bulunmuştur. TA puanları içsel dini yönelim ve katı kuralcı dini yönelim ile pozitif yönlü, sorgulayıcı dini yönelim ile negatif yönlü ilişkilidir. Fakülte türü ve cinsiyet değişkenleri TA ve Yönelim Ölçeğinin bazı alt boyutları açısından farklılık göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri, Üniversite öğrencileri

THE RELATIONSHIP BETWEEN UNIVERSITY STUDENTS' GOD PERCEPTION AND RELIGION ORIENTATION FORMS

Abstract

The purpose of this study was to reveal university students' God perception and religion orientation forms and investigate the relationship between these two variables. In addition, whether God perception and religion orientation form scores changed in terms of gender and faculty type or not was also investigated. A total of 596 university students constituted the sample of the study. God Perception Scale and Revised Muslim Religion Orientation Scale were used as data collection instruments. The results pointed out the university students perceived God as love-oriented and with positive aspects. Among the Religion Orientation forms, the university students had highest score on internal religion orientation and lowest score on quest religion orientation. God perception score was positively correlated with intrinsic religion orientation and fundamental religion orientation, negatively correlated with quest religion orientation. Faculty type and gender was observed to make difference in God Perception and some sub-scale of Religion Orientation Scale.

Key word: God Perception, Religion Orientation Forms, university students

Giriş

Tanrı algısı bireyin Tanrı ile ilgili zihnindeki olumlu ya da olumsuz tüm duygu, düşünce, inanç, bilgi ve imgelerden oluşur. Tasavvur zihinde önceden oluşan idrak edilmiş obje, olay, kavram, fiil ya da nesnenin daha sonra zihinde yeniden şekillenmesi, canlandırılması, hatırlanması ve anlam kazanmasıdır (Peker, 2000; Yavuz, 1983).

Kuşkusuz bir dine inanan kişinin Tanrı tasavvuru, öncelikli olarak inandığı dinin sunduğu Tanrı tasavvurunun etkisiyle şekillenir. Ancak her bireyin zihninde dinin ona sunduğu Tanrı tasavvurunun dışında kendine mahsus öznel bir Tanrı tasavvuru da vardır (Mehmedoğlu, 2011). Birey kendi duygu ve düşüncelerini de kendi Tanrı tasavvuruna ekler (Yapıcı, 1996). Böylece her bireyin zihninde kendine özgü bir Tanrı tasavvuru olduğu söylenebilir.

Kişinin Tanrı tasavvurunun oluşumu ve kaynağına dair birçok çalışma yapılmakla birlikte en etkili olan ve tartışılan görüş Freud tarafından ortaya atılmıştır. Dini ve Tanrı'yı bir yanılısama olarak gören Freud'a göre çocukken insanın aciz kalıp korktuğu şeylere karşı ihtiyaç duyduğu yardım eden güçlü bir baba figürü vardır. Ona göre Tanrı çocuklukta çaresizliği gideren güçlü baba imgesinin yetişkinlikte bir yanılısama olarak devam ettirilmesinden ibarettir (Ayten, 2012). Freud'un baba figürü ile Tanrı imgesi arasında olduğunu varsaydığı ilişki ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır.

Çalışmalar anne-baba ile ilgili algılar ve ebeveyn tutumları, anne baba tasavvurları, bağlanma stillerin, benlik saygısı, denetim odağı gibi değişkenlerin Tanrı'yı algılama şekli ile ilişkili olduğuna dair sonuçlar ortaya koymuştur (Benson ve Spilka 1973; Rizzuto 1974; Nelson ve Jones 1957; Kirkpatrick ve Shaver 1992; Vergote vd. 1969).

Vergote vd. (1969) Amerikalı ve Belçikalı öğrencilerin Tanrı tasavvurlarının ebeveyn tasavvuruyla ilişkisini ele aldıkları çalışmada tüm gruplarda Tanrı tasavvurunun anneden ziyade babasal özellikler içerdiğini (özellikle erkek çocuklarında kızlara göre daha yüksek bir oranda) ortaya koymuşlardır. Aynı amaçla yapılan bir başka çalışmada Vergote ve Tamayo (1981) ebeveyn özellikleriyle Tanrı tasavvuru arasında benzerlikler olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu ilişki bazı bireylerde anne bazı bireylerde baba yönünde ağırlık kazanmaktadır. Ancak kişinin Tanrı tasavvurunun sadece ebeveyn tasavvurlarının bir yansıması olduğunu söylemenin ve bu tasavvuru etkileyen diğer çevresel ve ilişkisel etkenleri göz ardı etmenin doğru olmayacağını ifade etmişlerdir.

Sevgi ve Korku Yönelimli Tanrı Algısı

Neredeyse tüm dinlerde Tanrı inananlar için hem sonsuz bir sevgi ve güven kaynağı hem de yanlış yapanları cezalandıracak bir güç ve otorite kaynağıdır. Tanrı'nın insanları sevdiği, onları kötülöklere karşı koruduğu ve kullarına karşı çok bağışlayıcı olduğu tüm ilahi kaynaklı dinlerin ortak kabullerinden biridir. Zira sevme ve merhamet etme insan için bile en yüce fiillerdenken, kişinin inandığı en yüce varlık ve tüm mükemmelliklerin en son noktası ve asıl kaynağı olan Allah'ı bu sıfatlardan azade olarak tasavvur etmesi düşünölemez. Yine Tanrı'nın kötölük yapan

Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Algısının (Ta) Dini Yönelim Biçimleri İle İlişkisi

ya da buyruklarını yerine getirmeyenlere karşı adaleti tesis eden ve hak ettikleri cezayı onlara veren yönünün olduğu inancı da neredeyse tüm dinlerin ortak kabullerinden biridir. Tanrı tasavvurları ve onun seven/koruyan-cezalandıran/korkutan boyutu dinden dine değişmektedir. Ancak bu iki boyuttan tamamen arınmış bir Tanrı tasavvuruna sahip bir din yoktur.

Kişiden kişiye farklılık göstermekle birlikte bazı bireyler Allah'ı daha çok "seven", "affeden", "merhametli" gibi olumlu ve sevgi yönelimli olarak algımlarken bazı bireyler Allah'ı "cezalandıran", "affetmeyen" ve "korkulan" gibi korku yönelimli sıfatlarla algılamaktadır. Sevgi yönelimli Allah algısı yüksek olan kişilerin Allah'la ilgili en temel duygusu sevgi ve güvendir. İbadetleri yapma ve kötülüklerden kaçınmanın temel sebebi Allah'a karşı duyulan sevgidir. Korku yönelimli Allah algısına sahip olan bireyin ise cezalandırılma, affedilmeme gibi endişelerinden dolayı Allah'a karşı korku duygusu daha ön plandadır.

Ribot (1927) din duygusunun diğer korkuların ortaya çıkardığı uzaklaşmak, kaçmak, nefret etmek gibi eğilimlerin yerini sığınmak, sokulmak gibi eğilimlerin alması yönüyle diğer korkulardan farklı olduğunu söyler (akt. Peker, 2000, 105-106). Nitekim korku yönelimli Tanrı algısına sahip olan bazı bireyler Allah'a karşı güçlü bir sevgi duygusuna da sahip olabilir. Vergote'ye (1966) göre inanan birey, Tanrı'ya bir aşkın varlık olarak görür ve hayranlık uyandıran aynı zamanda da korkutan özellikleri ile tasavvur eder. Burada sözü edilen korkudan kasıt, inanan insanın saygıya dayalı olarak duyduğu korkudur. Kişi bu korkuyla beraber Tanrı'nın bağışlayıcı ve seven olduğunu da bilerek bunları talep etmektedir (akt. Güler, 2007). Dolayısıyla Tanrı algısının iki boyutu arasından (sevgi ve korku yönelimli) anlamlı bir ilişkinin var olduğunu söyleyebiliriz.

Allah korkusunun temel nedenleri: cezalandırılma, sevgisini kaybetme ve rızasını kaybetme korkuları şeklinde özetlenebilir (Peker, 2000). Korku yönelimli Tanrı algısında dünyanın bir sınav yeri hayatın da bir sınav olduğu düşüncesi hâkimdir (Özdoğan, 2009). Korku yönelimli Tanrı algısı boyutu, içinde Tanrı'ya karşı yakın hissetmeme, kaçıp uzaklaşma, Tanrı'nın cezalandırıcı olduğu ve kendisini bağışlamayacağı şeklinde olumsuz duyguları da barındırmaktadır. İslam dininde ve Kuran'da Allah'a ait hem sevgi hem de korku boyutu var olmakla birlikte bunların dengesi sevgi lehine kurulmuştur. Kuran'da "Cennet" kelimesi ve ilgili ayetler "cehennem" ve cezalandırılmadan bahseden ayetlerin yaklaşık iki katıdır. Her insanda az çok her iki yaklaşıma ait özellikler de bulunabilmekle birlikte baskın olan duygunun hangisi olduğu önemlidir. Kişide olumsuz Tanrı algısının çok yüksek olması ve Allah'a karşı aşırı bir korku duygusu, O'nun kendisine azap edip acı vereceği düşüncesi zaman içinde sevgi ve diğer olumlu duyguların azalmasına sebep olabilir.

Dini Yönelim Biçimleri

Dini yönelim, kişinin dinini nasıl yaşadığı ve dinin onun için ne anlam ifade ettiği ile ilgili bir kavramdır. Bireyin dini hayatında motive edici kaynakların neler olduğu ve bireyin din ile ilgili algı ve yaklaşımlarının ortaya konması dini yönelim biçiminin anlaşılmasında önemlidir. Her bireyin dine yönelik duygu ve düşünceleri

aynı değildir. Kişilerin dini duygu ve düşüncelerinin farklı formları olacağını söyleyerek ilk olarak içsel ve dışsal yönelim biçimlerini ortaya atan ve bunları kavramsallaştıran kişi Gordon Allport'tur. Daha sonraları bu iki yönelimin dışında dine sorgulayıcı bir bakış açısının da mümkün olacağını söyleyen Batson (1976) dini yönelimin üçüncü şeklini ortaya koymuştur. Allport'un dinin hem önyargı doğuracağı hem de doğurmayacağı tespitinden sonra McFarland (1989) ayırimcılık ile ilişkisine bakmak amacıyla katı kuralcı dini yönelimle ilgili bir ölçme aracı geliştirmiş ve bu yönelimin önyargı ile anlamlı ilişki gösterdiğini ortaya koymuştur.

İçsel dini yönelime sahip olanlar için ana motive edici unsur dinin kendisidir. Bu kimseler dinin kurallarını mümkün olduğunca takip edip yaşamaya, dini inanç ve kurallarla uyum içinde olmaya ve dini içselleştirmeye çalışırlar. İçsel dindarlar dini yaşarlar (Allport ve Ross, 1967). Bu kimseler için din tüm yaşamı anlamlandıran bir bakış açısı sunar (Donahue, 1985). İçsel dini yönelime sahip olmayı "dini bir araç olarak değil amaç olarak görmek" şeklinde ifade edebiliriz.

Dışsal dini yönelimli bireyler dini güvenlik sağlama, sosyal ilişkiler kurma, kendini haklı çıkarma (Genia ve Shaw, 1991), oyalanma, avunma, sosyal statü elde etme gibi birçok konuda kullanır. Teolojik olarak dışsal dindar Tanrı'ya yönelmişse de aynı anda kendine de yönelmiş olmaktan vazgeçmez. Bu sebeple araştırmacılar dinin onun için öncelikle kendi benmerkezliliğini korumak için bir kalkan olduğunu söylemişlerdir. (Allport, 1963; Allport ve Ross, 1967).

Ancak dışsal yönelimli bireylerin sadece çıkar için dini kullanan tamamen samimiysiz insanlar olduğunu söylemek doğru değildir. Çünkü dışsal dini yönelim ahiret ve mükâfat ile ilgili beklentileri de kapsamaktadır. Örnekle Müslüman olduğu için ve İslam dininin temel kaynağı Kuran'da cennet ve mükâfat kavramları önemli bir yer tuttuğundan katılımcıların sadece bir boyuta ait özellikler göstermeksizin hem içsel hem de dışsal dini boyuta ait özellikler gösterebileceği ancak ağırlıklı olarak içsel dini yönelim gösterenlerin daha fazla olacağı düşünülmektedir.

Batson (1976), Batson ve Ventis (1982), Allport'un iki boyutlu dini yönelim envanterine sorgulayıcı boyutu eklemişlerdir. Sorgulayıcı boyut varoluşsal (existential) sorularla dürüstçe yüzleşmek, aynı zamanda kesin cevaplara karşı olmaktır. Dine bu şekilde inanan bir kimse dinle ilgili bazı varoluşsal sorularına belki de asla nihai bir cevap bulamayacağını bilir. Ancak sorular yine de önemlidir. Aynı zamanda geçici ve değişime tabidir (Batson ve Schoenrade, 1991a). Bu boyutun varoluşla ilgili sorularla yüzleşmeye hazır olma, dini inançlarda değişime açık olma, dini şüpheleri ve özeleştiriyi olumlu kabul etme gibi üç yönü vardır (Batson, Schoenrade ve Ventis, 1993, akt. Öner-Özkan, 2007; Maltby ve Day, 1998). Araştırmalarda sorgulayıcı boyut farklı gruplara karşı önyargı ile negatif, hoşgörü ile pozitif ilişkili bulunmuştur (Batson vd. 1986, Altemeyer ve Hunsberger 1992).

Allport'un dinin hem önyargı doğuracağı hem de doğurmayacağı tespitinden sonra McFarland (1989) 6 maddelik katı kuralcılık ölçeğini geliştirmiş ve bu yönelim biçiminin eşcinsellere, komünistlere, ve kadınlara yönelik ayırimcılık ile pozitif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu yönelim biçimi kişinin din konusunda sabit fikirli

Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Algısının (Ta) Dini Yönelim Biçimleri İle İlişkisi

olmasını ifade eder. Bu yönelime sahip kimseler dinin bir dizi değiştirilemez kuraldan oluştuğuna inanırlar (Altemeyer ve Hunsberger 1992). Kurallar ve bunların uygulanması her şeyden daha önemlidir. Bu yeni bakış açısı literatürde önyargı (McFarland, 1989; Altemeyer ve Hunsberger 1992), hoşgörüsüzlük ve sağ kanat yetkiciliği¹ (Altemeyer ve Hunsberger 1992), cinsiyet ayırimcılığı (Peek, Lowe ve Williams, 1991; Hunsberger, Owusu ve Duck, 1999), anti homoseksüel tutumlar (Fulton, Gorsuch, ve Maynard, 1999; Hunsberger, Owusu ve Duck, 1999) gibi değişkenlerle ilişkili bulunmuştur.

Sorgulayıcı ve katı kuralcı yönelim için her ikisinin de dini inancın sadece içeriğine odaklanan bakış açılarına karşın vurguladıkları şey, kişinin dini inançlarında değişime ne kadar açık olduğudur (Schoenrade ve Ventis, 1993, akt. Öner-Özkan, 2007). Katı kuralcı dini yönelim kişinin din kurallarına sıkı sıkıya bağlı olması ve bunlar üzerinde tartışma ve eleştiriye kapalı olmasıyla ilişkilidir. Bireyin böylesi bir dini tutuma sahip olması dinin ve Tanrı'nın hayatında önemli bir yeri ve etkisi olduğunu gösterir. Birçok insan tarafından "dindar" nitelimesinde bulunan kimseler çoğunlukla katı kuralcı dini yönelim biçimine ait özellikler göstermektedir. Dolayısıyla din kurallarına büyük önem vermek Tanrı ile ilgili yoğun duygularla ilişkili olabilir.

Alan yazın taraması, bu alanda gerçekleştirilen çalışmaların yerli literatürde çok sık yer almadığını ve üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmaların ise oldukça sınırlı sayıda olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, bu araştırmanın temel amacı üniversite öğrencilerinin Tanrı'yı algılama biçimlerinin ve dini yönelim biçimlerinin ortaya konması ve bu iki değişken ve alt boyutları arasında var olduğu düşünülen ilişkinin ortaya konmasıdır. Allah'a karşı beslenen temel duygunun sevgi olması ve Allah'ı olumlu niteliklerle vasıflandırmanın kişinin içten gelen duygularla ve samimi olarak dine yönelmesine sebep olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Üniversite öğrencilerinin Tanrı algıları nasıldır?
2. Üniversite öğrencilerinin dini yönelim biçimleri nasıldır?
3. Tanrı algısı ile dini yönelim biçimleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

¹Sağ kanat yetkiciliği (Right-Wing Authoritarianism): "Altemeyer'e (1996) göre bireyin yaşamında yetke olarak kabul ettiği kişilere karşı göstermiş olduğu psikolojik boyun eğmedir. Sağ kanat yetkiciliğine sahip kişiler, başta dinse lkonula rolmak üzere eleştirel düşünme yeteneğinden yoksundurlar, var olan kanıtları inceleyerek bağımsız sonuçlara ulaşamazlar. Diğer kişileri, başta da yetkenin görüşlerini desteklerler, yetkenin her koşulda doğru söylediğine ve doğru özelliklere sahip olduğuna inanırlar. Alçak gönüllülük sahip oldukları erdemlerinden biri değildir. Kendilerini beğenmişlik düzeyleri yüksektir. Diğer insanlar üzerinde güç sahibi olduklarında zorlayıcı ve baskıcıdırlar. Resmi yetkenin kanunsuz bir biçimde güç kullanmasını ve adaletsiz uygulamalarda bulunmasını desteklerler. Toplumsal baskınlık düzeyleri yüksektir, yani ait oldukları grup dışındaki grup ve kişiler üzerinde baskınlık kurma ve saldırganlık gösterme eğilimindedirler." (Güldü, 2011, 30-32)

4. Üniversite öğrencilerinin Tanrı Algısı ve Dini Yönelim Biçimleri puanları fakülte türü ve cinsiyet açısından farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Bu araştırma, daha çok betimleyici bir nitelik taşıyan (Metin, 2014) tarama modelinde desenlenmiş nicel bir araştırmadır. Sosyal bilimler alanında sıklıkla kullanılan tarama (survey) araştırma deseni, belli bir grubun düşünce, tutum, davranış vb. eğilimlerini ortaya koymaya yardımcı olan (Kıncal, 2010) ve aynı anda birçok katılımcıya ulaşma imkânı sunan (Frankel ve Wallen, 2006) bir araştırma desenidir.

Örneklem

Çalışmaya toplam 569 üniversite öğrencisi katılmıştır. Öğrenciler dört farklı üniversiteden toplanmıştır. Çalışmaya katılan üniversite öğrencilerinin 378'i kız 216'sı ise erkektir. Öğrencilerin iki tanesi cinsiyet sorusunu boş bırakmıştır. Katılımcılardan 16'sı 18 yaş ve altı grupta, 204'ü 19-20 yaş arasında, 285'i, 21-22 yaş arasında ve 90'ı 23 yaş ve üstü grupta yer almaktadır. 1 öğrenci yaşını beyan etmemiştir. Okudukları fakülteler incelendiğinde, 443 öğrenci eğitim fakültesinde geri kalan 153 öğrenci ise ilahiyat fakültesinde okumaktadır. Öğrencilerin okudukları bölümler incelendiğinde, 83'ü Türkçe öğretmenliği programında, 96'sı sosyal bilgiler öğretmenliği programında, 247'si fen bilgisi öğretmenliği programında, 153'ü ilahiyat bölümünde ve geri kalan 17'si diğer programlarda (matematik, tarih öğretmenliği vb.) okumaktadır. Öğrencilerin 29'u hazırlık sınıfında, 69'u 1. sınıfta, 306'sı 2. sınıfta, 132'si 3. sınıfta 46'sı 4. sınıfta ve geri kalan 14'ü ise diğer sınıflarda okumaktadır (5. sınıf veya dönem uzatma). Örneklemle ilişkin demografik veriler Tablo 1'de verilmiştir.

Veri toplama araçları

Bu çalışmada iki adet veri toplama aracı kullanılmıştır. Bu araçlar; Tanrı Algısı Ölçeği ve Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği'dir.

Tanrı Algısı (TA) Ölçeği

TA Ölçeği, katılımcıların Tanrı'ya yönelik sevgi yönelimli ya da korku yönelimli atıflarını ortaya koymak üzere Güler (2006) tarafından geliştirilmiş bir ölçektir. Ölçek maddeleri korku yönelimini ve sevgi yönelimini karşılayacak şekilde hazırlanmıştır. Ölçekte, Tanrı ile ilgili 22 tutum ifadesi yazılmış ve seçenekler 5' li Likert tipinde hazırlanmıştır. Sevgi ifadeleri düz puanlanırken, korku ifadeleri ters yönde puanlanmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar bireyin sevgi yönelimli ve olumlu Tanrı algısına; düşük puanlar ise korku yönelimli Tanrı algısına sahip olduğunu gösterir. Ölçeğin Cronbach's alpha güvenirlik katsayısı .83 olarak bulunmuştur (Güler, 2007).

Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Algısının (Ta) Dini Yönelim Biçimleri İle İlişkisi

Tablo 1. Çalışmaya Katılan Üniversite Öğrencilerinin Demografik Özellikleri (n=596)

Demografik Özellikler	f	%
<i>Cinsiyet</i>		
Kız	378	63.4
Erkek	216	36.2
Cevap vermeyen	2	0.3
<i>Yaş</i>		
18 ve altı	16	2.7
19 – 20	204	34.2
21 – 22	285	47.8
23 ve üstü	90	15.1
Cevap vermeyen	1	0.2
<i>Fakülte</i>		
Eğitim	443	74.3
İlahiyat	153	25.7
<i>Bölüm</i>		
Türkçe Öğretmenliği	83	14
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	96	16.1
Fen Bilgisi Öğretmenliği	247	41.4
İlahiyat	153	25.7
Diğer	17	2.8
<i>Sınıf</i>		
Hazırlık	29	4.9
1 Sınıf	69	11.6
2. Sınıf	306	51.3
3. Sınıf	132	22.1
4. Sınıf	46	7.7
Diğer	14	2.4

Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği (MROS-R)

Ercan (2009) tarafından geliştirilen 21 maddelik Dini Yönelim Ölçeği bireylerin dini, yönelim biçimlerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu ölçeğin toplam dört alt boyutu vardır; içsel dini yönelim (İDY), dışsal dini yönelim (DDY), katı kuralcı dini yönelim (KKDY) ve sorgulayıcı dini yönelim (SDY). Ölçeğin amacı bireyin dini anlamlandırma şeklini, dini hayatını motive edici ana unsurları ve dine bakış açısını ortaya koymaktır. (MROS-R)'in ilk formu, Harlak, Eskin ve Demirkıran (2008) tarafından geliştirilmiş olup, içsel, dışsal ve sorgulayıcı yönelim olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Daha sonra Ercan (2009) bu ölçeği revize ederek ölçeğe bir alt boyut daha eklemiştir. Bu alt boyut katı kuralcı dini yönelimi ölçmektedir. Dört

alt boyuttan oluşan ölçeğin son formunda toplam 21 madde bulunmaktadır. Ölçek 7'li likert yapıdadır. Ölçek maddelerinden altısı içsel (intrinsic) dini yönelim; beşi katı kuralcı (fundamentalist) dini yönelim, beşi dışsal (extrinsic) dini yönelim; beşi de sorgulayıcı (quest) dini yönelim boyutlarına aittir (Ercan, 2009). İDY ile ilgili maddelerden yüksek puan alınması bireyin dine yönelmesinde ve dini davranışlarında içsel motivasyonunun yüksek olduğunu göstermektedir. DDY boyutundan yüksek puan alınması dine yönelmede bireysel, toplumsal ya da manevi beklentilerin var olduğunu göstermektedir. SDY boyutundan yüksek puan alınması dini sunulduğu kabul etmeyip dine karşı sorgulayıcı aynı zamanda araştırmacı bir yaklaşımın varlığını gösterir. KKDY boyutundan yüksek puan almak dine kuralları her şeyin üzerinde gören, dinin sorgulanmasına karşı çıkan bir yönelim biçimini göstermektedir. Bu boyutlardan içsel ve dışsal dini yönelim boyutları kişiyi dinle ilgili motive edici faktörlerle ilgiliyken sorgulayıcı ve katı kuralcı dini yönelim dinde ve inançlarda değişme ve açık olma sorgulama ile ilgilidir. Bu boyutlardan katı kuralcılık ve sorgulayıcılık boyutları birbirine ters iki yaklaşımı gösterirken diğer boyutlar için böyle bir sınıflama söz konusu değildir. Alt ölçeklerin Cronbach's alfa güvenilirlik katsayısı sırası ile şöyledir; İDY, $\alpha=.93$; DDY, $\alpha=.83$; KKDY, $\alpha=.81$; ve SDY, $\alpha=.73$.

Veri toplama ve analiz süreci

Bu araştırmanın evrenini Türkiye'deki üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Bu bağlamda bazı üniversiteler ve ilgili fakülteler ile bağlantıya geçilmiş ve araştırma Akdeniz Üniversitesi, Niğde Üniversitesi, Mersin Üniversitesi ve Süleyman Demirel Üniversitelerinde Eğitim ve İlahiyat Fakültesi öğrencileriyle yürütülmüştür. Veriler 2013-2014 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde toplanmıştır. Uygulama, ders saatlerinde gönüllülük esasına göre yapılmıştır. Uygulamalar 25 dakika ile 30 dakika arasında sürmüştür. Araştırmanın örneklemini tüm ölçekleri tam olarak dolduran 621 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Toplanan veriler analiz için hazırlanan SPSS veri setine aktarılmıştır. Veri setindeki değişkenlerin normal dağılımını etkileyen uç nokta (outlier) analizi yapılmış ve 25 adet uç nokta tespit edilmiş bunlar veri setinden çıkartılmış, kalan 596 öğrenciden elde edilen veriler üzerinde yordamsal istatistik analizleri gerçekleştirilmiştir. Tanrı algısı ve dini yönelim değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemek için çoklu korelasyon analizi yapılmıştır. Fakülte türü ve cinsiyet farklılığını incelemek için ise çift yönlü varyans analizi (two-way-ANOVA) gerçekleştirilmiştir. Bu analizlerin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı (p) .05 anlamlılık düzeyinde incelenmiştir.

Bulgular

Tablo 2'de, dini yönelim biçimleri ve Tanrı algısı değişkenlerinin alt ölçeklerine ilişkin betimsel analiz sonuçları rapor edilmiştir. Dini yönelim biçimleri alt ölçekleri alınabilecek minimum ve maksimum puanlar açısından incelendiğinde öğrencilerin yüksek düzeyde içsel, orta düzeyin üstünde katı kuralcı, orta düzeyin biraz üzerinde dışsal ve orta düzeyde sorgulayıcı dini yönelim gösterdikleri görülmektedir. Öğrencilerin İDY puanlarının diğer yönelim biçimlerine göre oldukça

Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Algısının (Ta) Dini Yönelim Biçimleri İle İlişkisi

yüksek ve üst değere yakın olduğu görülmektedir. Bu sonuç öğrencilerin dinle ilgili ana motive edici unsurun dinin kendisi olduğunu ve içsel sebeplerle dine yönelme düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin en az gösterdikleri dini yönelim biçiminin ise sorgulayıcı boyuta ait olduğu görülmektedir. Buna karşın bu boyutta ortalama değer civarında bulunmuştur. Yani öğrenciler din konusunda çok fazla olmasa da orta düzeyde sorgulayıcıdır.

TA ölçeğinden alınan puanlar incelendiğinde ise, öğrencilerin TA puanlarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu da öğrencilerin sevgi yönelimli bir Tanrı algısına sahip olduğunu ve Allah'ı olumlu bir şekilde algılamaya korku yönelimli ve olumsuz niteliklerle algılamaktan daha istekli olduklarını göstermektedir.

Tablo 2. Dini Yönelim Biçimleri Alt Ölçekleri Ve Tanrı Algısına İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları

Ölçek / Alt ölçek	Madde sayısı	Min-Max puanlar	Aritmetik Ortalama (M)	Standart Sapma (Ss)
Dini Yönelim Biçimleri				
Sorgulayıcı Dini Yönelim (SDY)	5	5 – 35	19.58	6.58
İçsel Dini Yönelim (İDY)	6	6 – 42	37.59	3.88
Katı Kuralcı Dini Yönelim (KKDY)	5	5 – 35	24.2	6.18
Dışsal Dini Yönelim (DDY)	5	5 – 35	21.13	6.55
Tanrı Algısı	22	22 – 110	94.83	11.47

Dini Yönelim Biçimleri Puanının Cinsiyet ve Fakülte Türüne Göre Değişimi

Üniversite öğrencilerinin dini yönelim biçimlerinin cinsiyet ve fakülte türü açısından farklılık gösterip göstermediğini test etmek için çift yönlü varyans analizi (2X2ANOVA) gerçekleştirilmiştir. Dini yönelim ölçeğinin dört alt ölçeği bulunmaktadır. Her bir alt ölçek için ayrı ayrı varyans analizleri gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen varyans analiz sonuçları Tablo 3'de gösterilmiştir.

SDY puanı açısından kız öğrencilerin puanları (M=20.104) erkek öğrencilerinkinden yüksek (M=19.68) olmasına rağmen iki grup arasındaki fark istatistiki olarak anlamlı değildir [F (1, 546) = 0.384, $p > 0.05$]. Aynı puan açısından İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin puanları (M=20.55) Eğitim Fakültesi öğrencilerinin puanlarından (M=19.23) daha yüksek olmasına rağmen iki grup arasındaki fark istatistiki olarak anlamlı değildir [F (1, 546) = 3.782, $p > 0.05$]. Cinsiyet ve fakülte etkileşimi açısından bakıldığında bu etkileşimin SDY puanı açısından bir fark yaratmadığı görülmektedir [F (1, 546) = 0.687, $p > 0.05$]. Yani SDY ne fakülte, ne cinsiyet ne de fakülte cinsiyet etkileşimi açısından gruplar arasında anlamlı bir farklılığa sebep olmamaktadır.

Tablo 3. Dini Yönelim Biçimleri Ölçeğinin Her Bir Alt Ölçeği İçin Yapılan Varyans Analiz Sonuçları

Alt Ölçek	Değişken	F Puanı	Anlamlılık düzeyi
SDY	Cinsiyet	0.38	$p > 0.05$
	Fakülte Türü	3.782	$p > 0.05$
	Cinsiyet X Fakülte Türü	0.687	$p > 0.05$
İDY	Cinsiyet	14.417	$p < 0.05$
	Fakülte Türü	5.367	$p < 0.05$
	Cinsiyet X Fakülte Türü	0.363	$p > 0.05$
KKDY	Cinsiyet	0.026	$p > 0.05$
	Fakülte Türü	33.52	$p < 0.05$
	Cinsiyet X Fakülte Türü	0.325	$p > 0.05$
DDY	Cinsiyet	0.025	$p > 0.05$
	Fakülte Türü	0.328	$p > 0.05$
	Cinsiyet X Fakülte Türü	0.103	$p > 0.05$

Dini yönelim biçimlerinden, İDY puanları incelendiğinde, kız öğrencilerin İDY puanları (M=37.9), erkek öğrencilerin puanlarından yüksektir (M=36.47). Kız ve erkek öğrencilerin puanları arasındaki fark istatistiki olarak anlamlıdır ve kız öğrencilerin lehinedir [F (1, 590) = 14.417, $p < 0.05$]. İDY puanları açısından karşılaştırıldığında, Eğitim Fakültesi öğrencilerinin puanları (M = 37.62) İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin puanlarından (M=36.75) yüksektir. Eğitim Fakültesi ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin puanları arasındaki fark istatistiki olarak anlamlıdır ve Eğitim Fakültesi öğrencileri lehinedir [F (1, 590) = 5.367, $p < 0.05$]. Ancak cinsiyet ve fakülte etkileşimi açısından bakıldığında bu etkileşimin içsel dini yönelim puanı açısından bir fark yaratmadığı görülmektedir [F (1, 590) = 0.363, $p > 0.05$]. İDY hem cinsiyet hem de fakülte açısından anlamlı bir farklılığa sebep olmaktadır. Eğitim fakültesi öğrencilerinin ve kız öğrencilerin İDY düzeyi daha yüksektir.

Dini yönelim biçimlerinden, KKDY puanları incelendiğinde erkek öğrencilerin puanları (M=25.08) kız öğrencilerinin puanlarından (M=24.99) yüksektir. Ancak, erkek ve kız öğrencilerin puanları arasında istatistiki bir fark yoktur [F (1, 590) = 0.026, $p > 0.05$]. Diğer yandan, fakülteler karşılaştırıldığında, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin KKDY puanları (M=26.76) Eğitim Fakültesi öğrencilerinin puanlarından (M=23.32) yüksektir. Eğitim Fakültesi ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin puanları arasındaki fark istatistiki olarak anlamlıdır ve İlahiyat Fakültesi öğrencileri lehinedir [F (1, 590) = 33.52, $p < 0.05$]. Ancak cinsiyet ve fakülte etkileşimi açısından bakıldığında bu etkileşimin KKDY puanı açısından bir fark yaratmadığı görülmektedir [F (1, 590) = 0.325, $p > 0.05$].bu sonuçlara göre İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin KKDY düzeyleri Eğitim Fakültesi öğrencilerinininkinden yüksektir.

Dini yönelim biçimlerinden, DDY puanları incelendiğinde kız öğrencilerinin puanları (M=21.05) erkek öğrencilerin puanlarından (M=20.94) daha yüksek

Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Algısının (Ta) Dini Yönelim Biçimleri İle İlişkisi

olmasına rağmen iki grup arasındaki fark istatistikî olarak anlamlı değildir [F (1, 590) = 0.025, $p > 0.05$]. Diğer yandan, fakülteler karşılaştırıldığında, Eğitim Fakültesi öğrencilerinin DDY puanları (M=21.18) İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin puanlarından (M=20.81) daha yüksektir. Ancak iki grup arasındaki fark istatistikî olarak anlamlı değildir [F (1, 590) = 0.328, $p > 0.05$]. Ayrıca, cinsiyet ve fakülte etkileşimi açısından bakıldığında bu etkileşimin DDY puanı açısından bir fark yaratmadığı görülmektedir [F (1, 590) = 0.103, $p > 0.05$]. Yani dinle ilgili maddi ya da manevi beklentiler taşıma açısından hiçbir grup cinsiyet ve fakülte türü açısından anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tanrı Algısı Puanının Cinsiyet ve Fakülte Türüne Göre Değişimi

Üniversite öğrencilerinin TA puanlarının cinsiyet ve fakülte türü açısından farklılık gösterip göstermediğini test etmek için çift yönlü varyans analizi (2X2ANOVA) gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen varyans analiz sonuçları Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4. TA Ölçeği İçin Yapılan Varyans Analiz Sonuçları

Ölçek	Değişken	F Puanı	Anlamlılık düzeyi
TA	Cinsiyet	2.12	$p > 0.05$
	Fakülte Türü	17.52	$p < 0.05$
	Cinsiyet X Fakülte Türü	0.041	$p > 0.05$

TA puanları incelendiğinde, kız öğrencilerin puanları (M=96.58) erkek öğrencilerin puanlarından (M=94.96) yüksek olmasına rağmen iki grup arasındaki fark istatistikî olarak anlamlı değildir [F (1, 590) = 2.12, $p > 0.05$]. Diğer yandan fakülteler karşılaştırıldığında, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin TA puanları (M=98.09), Eğitim Fakültesi öğrencilerinin TA puanlarından (M=93.44) daha yüksektir ve iki grup arasındaki fark istatistikî olarak anlamlıdır [F (1, 590) = 17.52, $p < 0.05$]. Ancak cinsiyet ve fakülte etkileşimi açısından bakıldığında bu etkileşimin TA puanı açısından istatistikî olarak bir fark yaratmadığı görülmektedir [F (1, 590) = 0.041, $p > 0.05$]. Bu bulgu İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde Tanrı ile ilgili olumlu duyguların ve sevgi yönelimli Tanrı algısının Eğitim Fakültesi öğrencilerine göre daha yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir.

Tanrı Algısı ve Dini Yönelim Biçimleri ve Arasındaki İlişki

TA ve dini yönelim biçimleri alt ölçekleri arasındaki ilişkinin varlığını incelemek için çoklu korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 5'de özetlenmiştir. Tablo 5'de görüldüğü üzere toplam 10 ikili korelasyon değerine ulaşılmıştır. Bu korelasyon değerlerinden 9 korelasyon değeri istatistikî olarak anlamlı bulunmuştur. Bu korelasyon değerlerinden biri 0.05 anlamlılık düzeyinde, geri kalan 8'i ise 0.01 anlamlılık düzeyinde istatistikî olarak anlamlıdır. Anlamlı bulunan ikili korelasyonlardan üçünde ters yönlü bir ilişki gözlemlenmiştir.

Tablo 5. Ortak Veri Seti İçin Çoklu Korelasyon Analizi Sonuçları

	İçsel Dini Yönelim (İDY)	Katı Kuralcı Dini Yönelim (KKDY)	Dışsal Dini Yönelim (DDY)	Tanrı Algısı (TA)
SDY	-.087*	-.378**	.145**	-.250**
İDY		.291**	.166**	.446**
KKDY			.232**	.422**
DDY				-.003

* Korelasyon değeri 0.05 düzeyinde anlamlıdır

** Korelasyon değeri 0.01 düzeyinde anlamlıdır

SDY ile İDY ($r = -0.087, p < 0.05$), KKDY ($r = -0.308, p < 0.01$) ve TA ($r = -0.250, p < 0.01$) arasındaki ilişki istatistiki olarak anlamlıdır. Ancak bu ilişkiler negatif yönlüdür. Diğer bir ifade ile öğrencilerin SDY düzeyleri artarken, İDY ve KKDY düzeyleri ile TA puanları azalmaktadır. Diğer yandan, SDY ile DDY arasındaki ilişki ($r = 0.145, p < 0.01$) ise istatistiki olarak anlamlıdır ve ilişkinin yönü pozitifdir. Bu bulgu SDY düzeyi artarken DDY düzeyinin de arttığını göstermektedir.

İDY ile KKDY ($r = 0.291, p < 0.01$), DDY ($r = 0.166, p < 0.01$) ve TA ($r = 0.446, p < 0.01$) arasındaki ilişki istatistiki olarak anlamlıdır ve ilişkilerin yönü pozitifdir. Diğer bir ifade ile öğrencilerin İDY düzeyi artarken, KKDY, DDY ve TA düzeyleri de artmaktadır.

KKDY ile DDY ($r = 0.232, p < 0.01$) ve TA ($r = 0.422, p < 0.01$) arasındaki ilişki istatistiki olarak anlamlıdır ve ilişkilerin yönü pozitifdir. Diğer bir ifade ile KKDY düzeyi artarken DDY ve TA düzeyleri de artmaktadır.

DDY ile TA arasındaki ilişki ise negatif yani ters yönlüdür ancak bu ilişki istatistiki olarak anlamlı değildir.

Tartışma

Öğrencilerin TA puanlarına bakıldığında puanların ortalamasının üzerinde ve oldukça yüksek (Min-Max = 22-110, M = 94.83) olduğu görülmektedir. Bu da katılımcıların olumsuz ve korku yönelimli bir Tanrı algısından ziyade olumlu ve sevgi yönelimli bir Tanrı algısına sahip olduklarını göstermektedir. Yani üniversite öğrencileri Allah'ı korkutan, cezalandıran, affetmeyen gibi olumsuz sıfatlarıyla tanımlamaktan ziyade daha çok seven, koruyan, affeden gibi olumlu sıfatlarıyla

Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Algısının (Ta) Dini Yönelim Biçimleri İle İlişkisi

tanımlama eğilimindedirler. Bu sonuç hem yurtdışında hem de ülkemizde konuyla ilgili yapılan araştırma sonuçlarıyla da paralellik arz etmektedir. Mehmetoğlu (2011) ergen ve yetişkinlerden oluşan karışık bir grup üzerinde yaptığı araştırmanın sunucunda Allah tasavvuruyla ilgili en yüksek aritmetik ortalamasının sırasıyla yetkin/aşkın, merhametli, aşırı talepte bulunmayan, teslim olunan, yakın/içkin, dost, koruyup gözeten, müdahale ve kontrol eden, seven Allah tasavvurları olduğunu ortaya koymuştur. Buna karşın son iki sırada olumsuz Allah tasavvuruna ait boyutlar olan intikam alan ve cezalandıran Allah tasavvurları yer almıştır. Tisdale (1997) üç din mensuplarını karşılaştırdığı araştırmasında yakın ve seven, iyiliksever/merhametli, içkin, önemli ve anlamlı, her şeyi bilen, her yerde hazır ve nazır ve yüce şeklindeki pozitif Tanrı tasavvurunun Müslümanlarca en üst düzeyde benimsendiğini, özellikle iyiliksever / merhametli Tanrı tasavvurunun Müslümanlarda, Yahudi ve Hristiyanlara (Protestan) göre anlamlı şekilde yüksek olduğunu ortaya koymuştur (akt. Mehmetoğlu, 2011). Yapıcı'nın (2004) Çukurova Üniversitesi örnekleminle gerçekleştirdiği araştırma da benzer sonuçlar vermiş ve gençlerin Allah'ı genelde olumlu sıfatlarla nitelendirdiği görülmüştür. Bacanlı'nın (2002) Selçuk Üniversitesi öğrencileriyle gerçekleştirdiği bir araştırmada da Allah'ın merhametli ve affedici sıfatı tüm öğrenciler tarafından işaretlenen tek seçenek olmuştur. Ayrıca katılımcılar Allah'ı affedici, güvenilir, yaratıcı, cömert, sevecen, şefkatli ve güçlü olarak değerlendirmiştir. Tüm bu sonuçlardan yola çıkarak Üniversite öğrencilerinin Allah'ı olumlu sıfatlarıyla ve sevgi yönelimli olarak algılama eğiliminde olduklarını söyleyebiliriz.

TA puanları cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık yaratmazken Fakülte türü açısından İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin TA puanları Eğitim Fakültesi öğrencilerine göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bu sonuç İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin Eğitim Fakültesi öğrencilerine göre Allah'ı daha fazla sevgi yönelimli ve olumlu olarak nitelendirdiklerini göstermektedir. Bu durumun birçok nedeni olabilir. Ancak İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dini eğitim aldıkları ve bu açıdan dini bilgilerinin daha fazla olduğu düşünülürse bu farklılığın dini bilginin artmasından kaynaklanmış olabileceği düşünülebilir. Güngördü (2001) de Allah'a atfedilen sıfatlar ve depresyon arasındaki ilişkiyi ele aldığı çalışmasında İlahiyat öğrencilerinin Sosyoloji bölümünde okuyan öğrencilere göre Allah'ı daha olumlu sıfatlarla tanımladıklarını görmüştür.

Araştırma sonuçları İDY düzeyinin (Min-Max = 6 – 42, M = 37.59) ortalamadan oldukça yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Yani üniversite öğrencileri Allah'a içten gelen duygularla bağlanmakta ve dini davranışların kaynağını büyük oranda içsel motivasyonlar oluşturmaktadır. Bu bulgu literatürle uyumludur. Ercan (2009) tarafından Üniversite öğrencisi olan (ODTÜ) ve olmayan karma bir grupta yapılan araştırmada da İDY ortalamasının oldukça üzerinde yüksek bulunmuştur. Bergin vd. (1987) yaptıkları bir araştırmada katılımcıların %98,6' sının İDY'e sahip bireyler olduğunu bulmuşlar ve bu sebeple içselliğin dini yönelim olarak normal olan durumu ifade ettiğini ileri sürmüşlerdir. Ayrıca bu çalışmada literatürle uyumlu olarak İDY ile DDY pozitif ilişkili bulunmuştur. Donahue (1985) içsel ve dışsal

dini yönelimle ilgili 34 çalışmanın meta analizini yapmış ve ikisi arasında -.58 ile .24 arasında değişen bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuç katılımcıların Allport ve Ross (1967) tarafından literatürde ifade edildiği şekliyle hem içsel hem de dışsal dini yönelim gösteren “farklılaşmamış bilişsel stile sahip din yanlısı” bir yönelime sahip olduğunu düşündürmektedir.

Araştırma sonuçları kız öğrencilerin İDY puanlarının erkek öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Literatürde dini yönelim biçimlerini cinsiyet açısından ele alan çok fazla çalışma mevcut değildir. Ancak Strickland ve Shaffer’ın (1971) dini yönelim biçimleriyle iç kontrol odağı arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla yaptıkları çalışmada da kadınların erkeklere oranla daha fazla İDY’e sahip olduğu görülmüştür.

Araştırma sonuçlarından en beklenmedik olanı Eğitim Fakültesi öğrencilerinin İDY puanlarının (M = 37.62) İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin puanlarından (M=36.75) yüksek olmasıdır [F (1, 590) = 5.367, p <0.05]. Cirhinlioğlu (2010) araştırmasında bunun aksi bir sonuca ulaşmış İlahiyat öğrencilerinin İDY düzeylerinin diğer bölümlerden yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ancak bunun dışında konu ile ilgili yurdumuzda yapılmış başka bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu durumun anlaşılabilmesi için dini yönelim biçimlerini etkileyen sosyo demografik ya da diğer faktörlerin neler olduğunu ortaya koyacak nitel araştırmalara ayrıca İlahiyat öğrencilerinin dört yıl boyunca aldıkları eğitimin din ile ilgili algılarını ve dini yönelim biçimlerini nasıl etkilediği ile ilgili öncesi ve sonrasını ortaya koyacak araştırmalara ihtiyaç vardır.

Araştırma sonucunda beklendiği üzeri İDY ile TA pozitif ilişkili bulunmuştur. Yani içinden geldiği için Allah’a inanmak, dini bir araç değil amaç olarak görmek, Allah’la ilgili olumlu atıfları ve Allah’ı sevgi yönelimli olarak algılamayı desteklemektedir.

Bu çalışmada DDY düzeyi de (Min-Max =5-35, M =21.13) orta düzeyde bulunmuştur. Bu bulgu katılımcıların dine ve Tanrı’ya içten gelen duygularla bağlanmalarına karşın dinle ilgili dışsal ve toplumsal kaygıları da tamamen aşmış olmadıklarını göstermektedir. Ayrıca DDY cennete gitme, mükafat görme gibi manevi bir takım beklentileri de kapsadığı ve bu faktörler İslam dininde ve Kuran’da da önemli birer motivasyon unsuru olarak ön plana çıktığı için bu sonucun çok şaşırtıcı olmadığını söylemek mümkündür.

Araştırma sonucunda DDY’in cinsiyet ve fakülte açısından anlamlı farklılıklar doğurmadığı görülmüştür. Yani dini bir araç olarak kullanma konusunda fakülte ya da cinsiyet etkisi söz konusu değildir. Cirhinlioğlu (2010) da çalışmasında DDY ile ilgili benzer bir sonuca ulaşmıştır.

Araştırma sonuçları üniversite öğrencilerinin dini yönelim açısından orta düzeyde sorgulayıcı (Min-Max = 5-35, M = 19.58) ve orta düzeyin üstünde katı kuralcı (Min-Max = 5-35, M = 24.2) olduklarını ortaya koymuştur. Ercan (2009) tarafından yapılan çalışmada SDY ve DDY ortalamasının üzerinde KKDY ise diğerlerine nispeten daha düşük ve orta düzeyde bulunmuştur. Buradaki araştırmanın bulgularının, KKDY’in SDY ve DDY’e göre yüksek çıkması açısından

Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Algısının (Ta) Dini Yönelim Biçimleri İle İlişkisi

Ercan'ın araştırmasından ayrılmaktadır. Araştırmamızda İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin KKDY puanlarının anlamlı düzeyde yüksek olduğunu göz önünde bulundurursak bu farklılıkta Fakülte etkisinin olduğu düşünülebilir. Ayrıca eğitim durumu, yaş, gelir farklılıkları gibi farklı birçok değişken de sonuçlarda etkili olmuş olabilir.

DDY ile TA arasındaki ise istatistiki olarak anlamlı olmayan negatif ilişki bulunmuştur. Yani dine belli amaçlarla yönelme içsel yönelimin aksine Allah'a karşı olumlu duygular besleme ve sevgi yönelimli algıyı desteklememiştir.

Bu çalışmada ortalama düzeyde olmakla birlikte tüm yönelim biçimleri içinde SDY'in en düşük orana sahip olduğu görülmüştür. Bu sonuç öğrencilerin din konusunda fazla sorgulamaktan kaçındığını ve dini inançlarda değişim ve eleştiriye fazla açık olmadıklarını göstermektedir. Bu durum dinle ilgili sorgulamaların imana zarar verebileceği, kişinin dinden çıkmasına ya da uzaklaşmasına sebep olabileceği gibi bir takım endişelerden ya da öğrencilerin din ile ilgili konulara çok fazla kafa yorup düşünmemelerinden kaynaklanıyor olabilir. Ancak SDY'in orta düzeyin altında çıkması Üniversite öğrencilerinin din konusunda sorgulamaya ve değişime tamamen kapalı olmadıklarına da delil sayılabilir.

SDY puanları da cinsiyet, fakülte ve fakülte cinsiyet etkileşimi açısından değerlendirilmiş ancak istatistiki olarak gruplar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu durumda alınan eğitim ya da cinsiyetin dini sorgulama ya da değişim açık olmayı etkilemediği söylenebilir. Diğer yandan SDY literatürle tutarlı olarak KKDY ile negatif ilişkili bulunmuştur. Altmeyer ve Hunseberger (1992) iki boyut arasında buldukları olumsuz güçlü ilişki (-.79) nedeniyle bu iki yönelimin aynı boyutun iki zıt ucu olduğunu ifade etmişlerdir. Bu çalışmada da benzer bir sonuç ortaya çıkmıştır.

Araştırma sonucunda SDY'in TA ile negatif ilişkili olduğu görülmüştür. Yani Allah'a karşı sevgi yönelimli ve olumlu algısı artması sorgulamanın azalmasına sebep olmaktadır. Aksini düşünürsek dinde sorgulama düzeyinin artması Allah'la ilgili olumsuz atıfların ve korku yöneliminin de artması ile ilişkilidir denebilir. Allah'a korku duygusu ile yaklaşanlar dini daha fazla sorgulamaktadırlar ve dini inançta değişim ve eleştiriye daha açıktırlar. Hood ve Morris gibi bazı araştırmacılar diğer boyutlar içinde sorgulayıcı boyutun en iyisi olduğunu iddia etmişlerdir (Hood ve Morris 1985.) Buna katılmayan Batson, Ventis, Schoenrade gibi araştırmacılar bu boyutların bağımsız, dikey ve biri diğerinin yerine geçemez nitelikte birbirinden farklı boyutlar olduğunu vurgulamışlardır (Batson, Schoenrade, 1991). Nitekim sorgulayıcı yönelimin kimlik karmaşası (Watson vd. 1998), yüksek kaygı ve çatışma ile ilişkili olduğuna dair bazı çalışmalar da mevcuttur (Kojetin vd. 1987). Bu araştırmada da sorgulayıcı boyutun tamamen her yönüyle olumlu olarak nitelendirilemeyeceğini destekleyen bir sonuç ortaya çıkmıştır.

KKDY boyutuna bakıldığında öğrencilerin orta düzeyin üstünde katı kuralcı (Min-Max = 5-35, M = 24.2) olduklarını görülmüştür. Cinsiyet KKDY'e ait anlamlı bir farklılığa neden olmazken fakülte farklılığı neden olmaktadır. İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin KKDY puanlarının Eğitim Fakültesi öğrencilerine göre anlamlı düzeyde

yüksek olduğu görülmektedir. Yani İlahiyat öğrencileri din kurallarına bağlılık gösterme, kuralların her şeyden daha önemli oluşu, bu kuralların değiştirilemezliği, geçmişin temel uygulamaları neyse aynen devam ettirilmesi (Altmeyer ve Hunsberger, 1992) fikirlerini diğer öğrencilere göre daha fazla benimsemektedir. İlahiyat öğrencilerinin aldıkları dini eğitimin din konusunda böyle bir farklılığın ortaya çıkmasında etkili olabileceği ve katı kuralcılık boyutunu destekleyen bir nitelikte olduğu düşünülebilir. Ayrıca İlahiyat öğrencilerinin din kurallarını daha iyi bildikleri ve daha dindar oldukları düşünülürse bu kurallara uymaya diğer öğrencilerden daha fazla önem vermeleri de bu sonuca neden olmuş olabilir.

Ayrıca KKDY TA ile pozitif ilişkili bulunmuştur. Yani din kurallarına sıkı sıkıya bağlı olmak ve bu kuralların değiştirilmesine kapalı olmak ile sevgi yönelimli bir Allah algısına sahip olmak birbirini desteklemektedir. Kişinin Allah'a karşı duyduğu yoğun sevgi ve güven duygusunun onu aynı zamanda din kurallarına uymaya da yönlendirdiği düşünülebilir. Allah'ı çok seven ve ona güvenen birey bunun sonucunda din kurallarına bağlılığa önem veriyor olabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnanan bireyin hayatını derinden etkileyen Tanrı tasavvuru ve Tanrı'yı algılama biçimi dine bakış açısını ve dini yönelim biçimini de etkilemektedir. Tanrı'yı sevgi temelli olarak olumlu özellikleriyle tasavvur eden öğrenciler O'nu korku yönelimli ve "cezalandırıcı", "affetmeyen" gibi olumsuz özelliklerle tasavvur edenlere göre dine farklı beklentiler dışında içten gelen sebeplerle bağlanmaya, dini yaşamaya, ona hizmet etmeye dini araç değil başlı başına amaç olarak görmeye daha meyillidirler. Dini farklı amaçlara ulaşmak için bir araç olarak görmeyenler Allah'ı sevgi ve güven duygusuna dayalı bir şekilde olumlu özellikleriyle tasavvur etmektedirler.

Diğer yandan dışsal sebeplerle ve bir takım beklentilerle dine bağlanmak yani dini bir araç olarak görmek kişinin olumlu ve sevgi yönelimli bir TA'na sahip olmasını desteklememektedir. Yani farklı bazı beklentilerle dine yönelmek dini bazı amaçlar için kullanmak içten gelen sebeplerle dine yönelmenin aksine Allah'a karşı sevgi ve güven temelli bir algı geliştirmeyi desteklememektedir. Ayrıca sevgi yönelimli TA'nın artması din kurallarına bağlılık gösterme ve bu kuralların değiştirilmesine karşı çıkma eğilimiyle de ilişkili bulunmuştur. Bu sonuca göre Allah'a karşı duyulan yoğun sevgi kişiyi kurallara sıkı sıkıya bağlı olmaya yönlendirmiştir denebilir.

Araştırma sonuçları dine içsel sebeplerle yönelme eğiliminin oldukça yüksek olduğunu buna karşın dinin kişiye sağlayacağı maddi ve manevi yararların da katılımcılar için önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu araştırmada ve bir çok araştırmada ortaya çıkan iki boyut arasındaki olumlu anlamlı ilişki de bu iki boyutun birbirinden tamamen ayrı ve birbirine zıt iki kutup olarak değerlendirilmemesi gerektiği tezini desteklemektedir.

Dinde çok fazla sorgulamanın kişinin TA'nın olumsuz ve korku yönelimli olmasıyla ilişkili olduğu görülmüştür. Burada hangisinin sebep hangisinin sonuç

Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Algısının (Ta) Dini Yönelim Biçimleri İle İlişkisi

olduğuna karar vermek güçtür. Sorgulayıcı olmak TA'nın olumsuz olmasını desteklemiş ya da korku yönelimli ve olumsuz TA'sına sahip olmak bireyin dinle ilgili sorgulama ve arayış içinde olmasına sebep olmuş olabilir. Bunun oraya konması için nitel ve daha detaylı araştırmalar yapılabilir. Ancak bu sonuç göstermektedir ki Allah'la ilgili sevgi puanlarının ve olumlu algılamaların artması sorgulayıcılık ile ters ilişkilidir.

Üniversite öğrencileri dışında daha küçük gruplar ve yetişkinlerle çalışma yapılarak Tanrı algısı ve dini yönelim biçimi değişkenlerine yaş, gelir, eğitim durumu vb. gibi farklı değişkenlerin etkisi ele alınabilir. Bu çerçevede özellikle din eğitimi aldığı için bu eğitimin niteliğini ve etkisini de ortaya koyacağından İlahiyat öğrencilerinin dini yönelim ve dine bakış açılarındaki değişimleri ortaya koyacak uzun soluklu araştırmalar ortaya konabilir. Bu araştırmalar aynı öğrencilerle birinci sınıftan mezun olana kadar yürütülerek öğrencilerdeki değişim ve bunun sebepleri analiz edilebilir. Böylece İlahiyat öğrencilerine verilen eğitiminin niteliği ve sonuçları tartışılabilir.

Kaynakça

Allport, G.W., & Ross, J.M. (1967). Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5, 432-443.

Altemeyer, B., & Hunsberger, B. (1992). Authoritarianism, religious fundamentalism, quest, and prejudice. *International Journal for the Psychology of Religion*, 2, 113-133.

Ayten, A. (2012). Psikoloji ve din (Psikologların din ve tanrı görüşleri). İstanbul: İz yayıncılık,

Bacanlı H. (2002), Psikolojik kavram analizleri. İstanbul: Nobel Yayınları.

Baker M. & Gorsuch R. (1982), Trait anxiety and intrinsic-extrinsic religiousness. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 21(2), 119-122.

Batson, C. D. (1976). Religion as prosocial: Agent or double agent?. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 29-45.

Batson, C. D., Flink, C. H., Schoenrade, P. A., Fultz, J., & Pych, V. (1986). Religious orientation and overt versus covert racial prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(1), 175.

Batson, C. D., & Schoenrade, P. A. (1991). Measuring religion as a quest: I. Validity concerns. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 30, 416-429.

Benson, P., & Spilka, B. (1973). God image as a function of self-esteem and locus of control. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 297-310.

Cirhinlioğlu, F. G. (2010). Religious orientations and prejudice. *International Journal of Human Sciences*, 7(1), 1366-1384.

Donahue, M.J., (1985) Intrinsic and extrinsic religiousness: Review and meta-analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48, 400-419

Ercan, N. (2009). The predictors of attitudes toward physical wife abuse: Ambivalent sexism, system justification and religious Orientation. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Fraenkel, J.R., & Wallen, N.E. (2006). *How to design and evaluate research in education* (6th ed.). Boston, MA: The McGraw-Hill Companies.

Fulton, A. S., Gorsuch, R. L., & Maynard, E. A. (1999). Religious orientation, antihomosexual sentiment, and fundamentalism among Christians. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 38(1), 14-22.

Güldü Ö. (2011), C, *Ankyra: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2)

Güler, Ö. (2006). *Günahkarlık Duygusu Ölçeği: Ölçek Gelistirme, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, Yayınlanmamış Çalışma.*

Güler, Ö., (2007). Tanrı algısı ölçeği (TA): geçerlik ve güvenirlik çalışması, AÜİFD 48 (1), 123-133.

Güngördü, M., (2001), Allah'a Atfedilen Özellikler ile Depresyon Arasındaki İlişki Üzerine bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Hood Jr, R. W., & Morris, R. J. (1985). Conceptualization of quest: A critical rejoinder to Batson. *Review of Religious Research*, 26(4), 391-397.

Kıncal, R.Y. (Ed.) (2010). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kirkpatrick, L.A. & Shaver P. (1992) .An attachment-theoretical approach to romantic love and religious belief. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 3, 18-26.

Kojetin, B., McIntosh, D., Bridges, R. & Spilka, B. (1987). Quest: Constructive search or religious conflict? *Journal for the Scientific Study of Religion* 26,111-15.

Maltby, J., & Day, L. (1998). Amending a measure of quest religious orientation: Applicability of the scale's use among religious and non-religious persons. *Personality and Individual Differences*, 25, 517-522.

McFarland, S. G. (1989). Religious orientations and the targets of discrimination. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 28, 324-336.

Mehmetoğlu A. U., (2011). Tanrıyı tasavvur etmek. İstanbul: Çamlıca Yay.

Metin, M. (Ed.) (2014). Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Nelson, M. O., & Jones, E. M. (1957). An application of the Q-technique to the study of religious concepts. *Psychological Reports*, 3(3), 293-297.

Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Algısının (Ta) Dini Yönelim Biçimleri İle İlişkisi

- Öner-Özkan, B. (2007). Future time orientation and religion. *Social Behavior and Personality: an International Journal*, 35(1), 51-62.
- Peek, C. W., Lowe, G. D., & Williams, L. S. (1991). Gender and God's word: Another look at religious fundamentalism and sexism. *Social Forces*, 69(4), 1205-1221.
- Peker H., (2000) Din psikolojisi. Samsun: Aksiseda matbaası.
- Rizzuto, A.M. (1974). Object Relations and the Formation of the Image of God. *British Journal of Medical Psychology*, 47, 83-99.
- Strickland B. R. & Scott, S. (1971). I-E, I-E, & F. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 10,(4), 366-369.
- Vergote A., & Tamayo A., (1981). The parental figures and the representation of God: A Psychological and crosscultural study. (Vol. 21.) Walter de Gruyter,
- Vergote A., Tamayo A., Pasquali L., Bonami M., Pattyn M.R., Custers A. (1969). Concept of God and Parental Images. *Journal for the Scientific Study of Religion*. 8(1) , 79-87.
- Watson, P. J., Morris, R. J., Hood, R. W., Milliron, J. T., & Stutz, N. L. (1998). Religious orientation, identity, and the quest for meaning in ethics within an ideological surround. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 8(3), 149-164.
- Yavuz K. (1983). Çocukta dini duygu ve düşüncenin gelişmesi. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.